

УДК 78.01:37(477)«20»

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ЯК КЛЮЧОВИЙ ПРИНЦИП ОРГАНІЗАЦІЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ: ВИМОГИ СЬОГОДЕННЯ

Раструба Т.В.

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

У статті презентуються питання пов'язані з трансформацією сучасної мистецької освіти, зокрема музичної, учнів загальноосвітніх навчальних закладів України. Акцентується увага на особистісно орієнтованому підході як ключовому принципі організації мистецької навчально-виховної діяльності. Наголошується на сучасному тлумаченні дефініції освіта. Розкриваються основні аспекти музичного навчально-виховного процесу.

Ключові слова: освіта, мистецька освіта, особистісно орієнтований підхід, культура спілкування, пізнання предметного світу, потреба в самоосвіті.

Постановка проблеми, її зв'язок із важливими завданнями. Особливої актуальності сьогодні набуває проблема – формування освітньої системи, котра слушно впливає на становлення творчої особистості, здатної самостійно мислити, пропонувати оригінальні ідеї, приймати сміливі, нестандартні рішення. За таких обставин в науково-педагогічному просторі все більш утверджується думка про те, що особистісно орієнтований підхід стає одним із стратегічних принципів психолого-педагогічної науки в організації навчально-виховного процесу, від якого багато в чому залежить ефективність перенацілювання системи освіти на розвиток особистості учнів.

Мистецька освіта ХХІ століття переживає новий, особливий етап свого розвитку входження України в європейський та світовий освітній простір і усвідомлення їх глибини й значення, коли відбуваються трансформаційні зміни старої системи. Адже наразі сучасній молоді відкриваються перспективи для нового світосприйняття, визначення конкретних завдань розвитку високоосвіченої особистості, котра б усвідомлювала себе як активного дієвого суб'єкта вітчизняного та міжнародного рівнів. В цьому сенсі мистецька освіта, зокрема музична, покликана формувати духовне обличчя особистості, яке формується під впливом моральних і духовних цінностей, що є надбаннями її культурного кола, а також процесу виховання, самовиховання, впливу й шліфування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із проблеми, виокремлення невирішених її частин. Особистісно орієнтований підхід науковці розглядають як важливий психолого-педагогічний принцип, як методологічний інструментарій, основу якого становить сукупність вихідних концептуальних уявлень, цільових установок, методико-психодіагностичних та психолого-технологічних засобів, які забезпечують більш глибоке цілісне розуміння, пізнання особистості дитини і на цій основі – її гармонійний розвиток в умовах існуючої освітньої системи (М. Алексеев, І. Арябкіна, О. Асмолов, В. Бутенко, О. Виговська, С. Волчегорська, С. Гончаренко, В. Давидов, В. Киричок, І. Котова, Л. Кукліна, С. Кульневич, В. Моляко, В. Оржеховська, А. Плигін, О. Подліняєв, Л. Проколенко, Г. Пустовіт, В. Rogozina, С. Рудаківська, О. Савченко, В. Сериков, С. Сисо-

єва, А. Сиротенко, О. Столяренко, І. Тараненко, В. Татенко, А. Хуторський, К. Чорна, І. Якиманська та багато інших).

Теоретико-методологічні питання художньо-естетичної освіти варто розглянути комплексно, під кутом зору мистецької (зокрема музичної) та педагогічної освіти як дидактичний процес опанування знаннями, уміннями та навичками у загальноосвітній системі навчання та виховання. Цій проблемі присвячені науково-педагогічні роботи таких дослідників, як І. Анісімова, О. Апраксина, Н. Ветлугіна, Н. Добровольська, С. Горбенко, А. Калениченко, Л. Коваль, Д. Локшина, Є. Марченко, Л. Масол, В. Орлова, О. Олексюк, Г. Падалка, Е. Печерська, О. Ростовський, О. Рудницька, Л. Хлебнікова, Т. Цвєлих, Г. Шевченко, В. Шульгіна, О. Щолокова та інші.

Формулювання мети статті. Метою статті є спроба довести, що особистісно орієнтований підхід до навчально-виховного процесу загальноосвітніх навчальних закладів України є ключовим принципом у організації мистецької освіти сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. В епоху стрімкого розвитку техногенної цивілізації третього тисячоліття, на жаль, побутує думка про те, що мистецька освіта в загальноосвітніх навчальних закладах відіграє вторинну, несуттєву роль у розвитку творчої, самостійної особистості; що вона опікується та поглинає в себе відокремлене від узагальнених вимірів існування коло інтересів, орієнтацій, міркувань і почуттів, що не виходять за межі естетичного освоєння світу (сприйняття, оцінювання, продукування). Ми не можемо погодитись з такими думками, адже насправді саме мистецька освіта містить в собі ті важелі еволюції певних якостей і властивостей людини, що визначають собою спосіб її перебування у світі.

Не слід ігнорувати і той факт, що в процесі мистецького навчання особистість дитини отримує потужний поштовх для розширення самостійності, творчої ініціативи, потреби самовдосконалення, почуття відповідальності, здатності до мотиваційного обґрунтування своєї діяльності, моральної позиції, естетичних поглядів, креативності тощо.

Як зазначає Г. Падалка, великого значення завдяки аксіологічній природі художніх образів набуває мистецька освіта у формуванні світоглядних позицій учнів, що сприяє розвиненню творчих здібностей дитини, спонукає її до евристичної діяльності [2, с. 3]. А відтак, хибним є переконання, що соціальний розвиток дитини та мистецька освіта можуть співіснувати самі по собі, оскільки спотворюється підґрунтя для ескалації обох складових, чи то якщо мистецька освіта відірвана від життя, чи то якщо соціальний розвиток існує без естетичної одиниці.

Доказом цього можуть виступати, як приклад, два напрямки соціалізації дитини через призму мистецької освіти. Перший – це те, що завдяки освіті художньо-естетичного спрямування у дитини формуються пізнавальні інтереси, знання про всесвіт і їх здатність проникати в емоційний підтекст, виховання працездатності, шанобливого ставлення до діяльності і ін. Другий – це вплив самого соціального середовища на еволюцію мистецької освіти, коли змінюється її зміст, мета та способи навчання і виховання, коли зіставляються традиційні підходи і нововведення із соціокультурними умовами за законами функціонування такої освіченості, як соціально-історичного феномену. Звідси, розгляд мистецької освіти в контексті співіснування соціальних орієнтирів сприяє цілісному розвитку особистості дитини, виведення її на провідну ланку в загальній системі навчання і виховання; організації освітнього процесу на основі максимального врахування досвіду взаємодії дитини з навколишнім світом особистісно-почуттєвої сфери її діяльності; найповнішому втіленню здібностей, потреб, інтелектуального, духовного і творчого потенціалу молоді, що наразі може реалізуватися через застосування особистісно орієнтованого підходу до освітнього процесу, як ключового принципу організації сучасного навчання та виховання. Лише за таких умов можливо визначити перспективні лінії, окреслити прогностичні тенденції у розвитку мистецької освіти сьогодення.

Психолого-педагогічний досвід новаторів науки і практики свідчить про чималу розробленість різноманітних концепцій особистісно орієнтованого підходу до освіти (В. Сухомлинський, Я. Чепіга, І. Бех, О. Савченко, О. Пехота та ін.). Відтак, категоріальний апарат поняттєвого простору формулювання «особистісно орієнтований...» охоплює розмаїття термінів, серед яких – поняття «гуманізація освіти», «педагогіка співробітництва», «особистісно-розвивальна освіта», «суб'єктно-особистісна освіта», «особистісно-зорієнтоване навчання», «особистісно-культурологічна освіта», «суб'єктно-особистісна освіта», «особистісно-центрована освіта», «особистісно орієнтоване виховання», «особистісно орієнтований підхід», «особистісно діяльнісний підхід до навчання», «навчальна діяльність», «психолого-педагогічні чинники освіти», «освітньо-виховна ситуація», «освітні технології» та ін. Однак, з усіх наявних інтерпретацій цієї категорії дефініція «особистісно орієнтований підхід», є базовою в контексті нашого дослідження, і вимагає найбільш чіткого визначення.

Поняття «підхід», спираючись на тлумачний словник, має декілька значень, серед яких – це

думка, погляд, позиція; напрям у науці; сукупність єдиноспрямованих за змістом принципів та методів; метод дії і т. ін. А відтак, і поняття «особистісно орієнтований підхід» теж має декілька визначень, які так чи інакше об'єднуються єдиною спільною темою – центрована особистість дитини, її мотиви, цілі, неповторний психологічний склад. Найбільш прийнятним, на нашу думку, може бути визначення *особистісно орієнтованого підходу*, що це – методологічна орієнтація в педагогічній діяльності, яка дозволяє забезпечити і підтримати (за допомогою опори на систему взаємопов'язаних понять, ідей та способів дій) процеси самопізнання, самоекскавації і самореалізації особистості дитини, розвиток її неповторної індивідуальності [1]. Однак, сьогодні науковці схиляються до думки, що в цьому сенсі має домінувати не пасивна складова особистісно орієнтованого підходу, яка стосується лише визнання свободи особистості дитини та її права на вибір, а активна, котра стимулює цей вибір і спонукає до активної відповідальності за його наслідки.

Активність дії в процесі навчання найбільш широко, на нашу думку, може реалізовуватись на уроках мистецького спрямування, зокрема музичного (спів, слухання музики, гра на інструменті тощо), що сприяє розкриттю в учня здатності самостійно набувати знання, засвоювати і використовувати їх, тобто робить дитину суб'єктом освітнього процесу. Сучасне тлумачення дефініції «освіта» наголошує, що це – зміна внутрішнього емоційно-когнітивного досвіду школяра, пов'язаного з усією його неповторною індивідуальністю» [4, с. 153]. Звідси, головним має стати не сума знань, а засвоєння способів їх самостійного набуття, що є таким необхідним для функціонування у мінливому предметному світі третього тисячоліття.

Звідси, стратегія модернізації мистецької освіти, зокрема музичної, в контексті особистісно орієнтованого підходу, як ключового принципу організації сучасного навчання та виховання, припускає, що в основу оновлення її контенту мають бути покладені три основні аспекти навчально-виховного процесу: *пізнання предметного світу, культура спілкування, потреба в самоосвіті*. Так, найвищим завданням освіти сьогодення постає допомога дитині пізнанні вміння вчитися. Цьому позитивно сприяє саме особистісно орієнтована педагогіка, котра великого значення надає розвитку почуття успіху від власних досягнень, тому важливо підтримувати будь-яку музично-творчу ініціативу учнів, спонукати їх до художньо-творчого самовдосконалення й самовираження, виконавських інтерпретацій, ефектів співпереживання у ході художнього сприйняття.

В музично-педагогічній практиці феномен музичного «сприймання» досить ґрунтовно досліджує О. Ростовський [5]. На його думку, знати художні твори (їх сюжет, структуру, композицію і ін.) завдання важливе, але не самодостатнє, бо основним є переживання цього твору та його осмислення. Творчою знахідкою автора є обґрунтування художньо-педагогічного спілкування як інтегративного методу формування музичного сприйняття, де ключовий мотив полягає у тому, щоб прилучити дітей до художньо-естетичних цінностей, допомогти їм опанувати їх зміст. Мис-

тецька освіта в контексті особистісно орієнтованого підходу, на думку вченого має ґрунтуватися на позиції, що не основним є знання про мистецтво, а розуміння вираженого в ньому. Причому знання і розуміння відрізняються одне від одного тим, що перше являє собою конструктивні, абстраговані схеми, а друге – емоційно забарвлену пізнавальну активність.

Подібні думки знаходимо і у дослідженнях О. Рудницької. Вона наголошує, що розуміння мистецького твору охоплює, крім «констатації реального художнього факту (артефакту), намагання усвідомити його як вираження певного смислу. Цей процес пов'язаний з особистісною інтерпретацією символічного значення художньої форми, що сприяє узагальненню та конкретизації знань і повною мірою відповідає педагогічним вимогам смислотворчості, побудови особистісної картини світу через систему певних смислів» [6, с. 25].

Наступним аспектом навчально-виховного процесу в сучасній школі має стати вміння орієнтуватися у людському світі, що в межах естетичної спрямованості допомагає формуванню музичної культури учнів; вдосконаленню їх емоційної сфери; набуттю дітьми усіх вікових категорій умінь і навичок самостійного знайомства з музичними творами; забезпеченню високого рівня активності та само активності, яке, як правило, супроводжується прийняттям особистісних рішень, виробленням самостійної точки зору [1, с. 297].

Тому, в процесі навчально-виховної музичної діяльності учнів вчитель має звертати особливу увагу на свій поведінковий компонент та творчу активність, які передбачають: створення оптимальних умов, які б дозволили найбільш повно реалізувати естетичні можливості кожної окремої дитини відповідно до її здібностей, психофізіологічних особливостей та власних бажань; використання різних методик, спрямованих на творчий розвиток, задоволення естетичних потреб кожної дитини; максимальну індивідуалізацію та диференціацію навчання; надання переваги творчим методам, діалогічному мовленню.

Дану позицію підтримує і О. Щолокова, котра зауважує, що діалогічність пронизує художньо-педагогічну діяльність у двох взаємопов'язаних формах – міжособистісній та внутрішній. Взаємодоповнюючи одне одну, вони утворюють поняття «художнє спілкування», сутність якого обґрунтовується через формування інтегративних якостей – комунікативності, емпатії, креативності та рефлексії. Ці якості охоплюють різні рівні емоційно-сислового розкриття мистецьких творів та усвідомлення власного відношення до них [7, с. 10].

Найголовнішу нішу особистісно орієнтованого підходу до музичної освіти все-таки має займати незгасаюча потреба дитини в самоосвіті та саморозвитку, адже вона знайомиться з музичними творами, вчиться висловлювати власні судження перед однокласниками. Звідси, особистість учня розглядається як ціль освіти і життєдіяльності соціуму загалом, а в процесі особистісного становлення він формує свою природу, привласнює і створює предмети культури, виявляє себе перед самим собою. Трансформаційні зміни тепе-

рішньої освітньої системи спрямовують процеси поповнення і розширення знань особистості, характеризують рівень сформованості у неї певних якостей, допомагають глибоко зрозуміти навколишнє життя, своє призначення у світі і цьому значною мірою сприяє знайомлення і вивчення мистецтва, зокрема музичного, яке дає людині нові враження і спонукає до подальшого життєвого пошуку [6, с. 27].

Особистісно орієнтований підхід вміщує в собі процесуальний компонент освіти у його триєдності (навчання, розвиток і виховання) та об'єднує таку систему в єдиний процес допомоги, підтримки, соціально-педагогічного захисту, розвитку дитини, підготовки її до життєтворчості тощо. Тому, наразі з новою актуальністю звучать положення *взаємовідносин* педагога з дітьми, де взаємодія вчителя з учнями може бути основою ескалації, якщо спирається на три найважливіші цінності (цінність особистості, цінність свободи та відповідальність вибору, цінність творчості) [1], а сама освітня діяльність вчителя стає індивідуальною, «авторською», де проектування навчальної ситуації у межах свого предмету повинно орієнтуватися на тип психічного розвитку учня та індивідуальні можливості педагога.

Звідси, головною *метою* особистісно орієнтованого підходу до навчання стає не просто засвоєння знань і формування умінь, а розвиток мислення учня і його творчого потенціалу. І це можливе лише за певних *умов*, до яких відносяться: врахування неповторності кожної дитини; визнання неправомірним ділення дітей на здібних і нездібних; врахування індивідуальних вікових особливостей учнів; визнання кожного учня особистістю; викликання позитивних почуттів від навчання; виховання музичних здібностей через подолання труднощів; застосування дослідницьких елементів у ході музичного навчання, яке базується на людяності, чуйності і тактовності по відношенню до учнів; розуміння оцінки знань школярів як інструмента виховання; сприяння креативності дитини; надання діалогового характеру міжособистісних відносин між педагогом і учнями; спрямування на процеси самопізнання та самореалізації.

Відтак, як наголошує Г. Падалка, мистецька освіта в контексті особистісно орієнтованого підходу ґрунтується на трьох провідних аспектах: спрямування навчального процесу з мистецьких дисциплін на розвиток особистості учня; втілення особистісно орієнтованого підходу в мистецькій освіті; реалізація, ствердження суб'єктної ролі учня в процесі мистецького навчання [3].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок з напрямку. З вищесказаного можна резюмувати, що особистісно орієнтований підхід в мистецькій освіті у наш час може вважатися теоретико-методологічним стрижнем, навколо якого кристалізуються освітні смисли сучасної цивілізації; найважливішим психолого-педагогічним принципом, що передбачає врахування своєрідної індивідуальності особистості у вихованні дитини; систему відносин, за якою кожен учень відчуває увагу педагога безпосередньо до себе; усвідомлення дитинною того, що вона рівна з вчителем у своєму світі відчуттів і переживань.

Список літератури:

1. Горбенко С. С. Історія гуманізації музичної освіти дітей шкільного віку: Навчальний посібник за модульно-рейтинговою системою навчання. Видання друге, доповнен. / С. С. Горбенко – Житомир: В. Б. Котвицький, 2008. – 416 с.
2. Падалка Г. М. Мистецька освіта: сучасні проблеми розвитку / Г. М. Падалка // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти: збірник / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – Вип. 7(12): Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Гуманістичні орієнтири мистецької освіти», 22-24 квітня 2009 р.: до 175-річчя Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. – С. 3-9.
3. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г. М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
4. Подлиняев О. Л. Очерки о теориях личности в психологии и их педагогических проекциях: учеб. пособие / О. Л. Подлиняев. – Иркутск: Иркутс. унив-т, 2005. – 188 с.
5. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти: Навчально-методичний посібник / О. Я. Ростовський. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 640 с.
6. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посіб. / О. П. Рудницька. – К.: Освіта, 2002. – 270 с.
7. Щолокова О. П. Філософські засади мистецької освіти / О. П. Щолокова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти: збірник / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – Вип. 7(12): Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Гуманістичні орієнтири мистецької освіти», 22-24 квітня 2009 р.: до 175-річчя Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. – С. 9-13.

Раструба Т.В.

Нежинский государственный университет имени Николая Гоголя

ЛИЧНОСТНО ОРИЕНТИРОВАННЫЙ ПОДХОД КАК КЛЮЧЕВОЙ ПРИНЦИП ОРГАНИЗАЦИИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ УЧАЩИХСЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ УКРАИНЫ: ТРЕБОВАНИЯ НАСТОЯЩЕГО

Аннотация

В статье представляются вопросы, связанные с трансформацией современного художественного образования, в частности музыкального, учеников общеобразовательных учебных заведений Украины. Акцентируется внимание на личностно ориентированном подходе как ключевом принципе организации художественной учебно-воспитательной деятельности. Отмечается современное толкование дефиниции образование. Раскрываются основные аспекты музыкального учебно-воспитательного процесса. **Ключевые слова:** образование, художественное образование, личностно ориентированный подход, культура общения, познание предметного мира, потребность в самообразовании.

Rastruba T.V.

Nizhyn State University named after Mykola Gogol

PERSONALITY ORIENTED APPROACH AS A KEY ORGANIZING PRINCIPLE OF ART EDUCATION OF PUPILS OF COMPREHENSIVE EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS OF UKRAINE: THE REQUIREMENTS OF THIS

Summary

In article are presented the issues related to transformation of art education, especially music, of pupils of comprehensive educational establishments of Ukraine. The focus is on personality-oriented approach as a key organizing principle of artistic educational activities. The author emphasizes the contemporary interpretation of the definition of education. The article reveals the main aspects of the music educational process.

Keywords: education, art education, personality-oriented approach, the culture of communication, cognition of the objective world, the need for self-education.